

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L4@regeringskansliet.se

Yttrande över Ds 2020:23 En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål

Umeå universitet är en remissinstans för Ds 2020:23 En utökad möjlighet att söka efter vapen och andra farliga föremål. Den samhällsvetenskapliga fakulteten har fått i uppdrag att ansvara för universitets remissarbete. Vi har i vår tur vänt oss till den Juridiska institutionen.

Juridiska institutionen vid Umeå universitet har tagit del av förslaget och har följande synpunkter. Yttrande har utarbetats av universitetslektorerna Mattias Hjertstedt och Lena Landström samt universitetsadjunkten Robert Forslund.

Sammanfattning

Umeå universitet har förståelse för att polisiära befogenheter kan behöva utökas. Vid sådana förändringar behöver samtidigt övervägas vilka rättssäkerhetsgarantier som bör omgärda dessa befogenheter. De polisiära befogenheterna enligt polislagen har successivt utökats och delvis fått en onödigt svåröverskådlig utformning med bristande systematik. Umeå universitet är medveten om att detta inte har ingått i utredarens uppdrag, men menar att det är angeläget att polislagens bestämmelser genomgår en större översyn avseende systematiken och vilka rättssäkerhetsgarantier som bör omgärda regleringen. Därtill har Umeå universitet något redigeringsmässigt förslag på förtydligande av de enskilda bestämmelserna.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

I förtydligande syfte föreslår Umeå universitet att det föreslagna tillägget till paragrafen formuleras: "Beslag, husrannsakan och kroppsvisitation får även utan sådana skäl företas mot den unge om...". (Ytterligare kommentar ges nedan under rubrik 9.4).

1.3 Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387)

Umeå universitet konstaterar att med utredarens förslag utökas antalet paragrafer i polislagen som innehåller bestämmelser om polismäns befogenheter att använda olika tvångsmedel. Den systematiska uppbyggnaden av bestämmelserna i 19–22 §§ är delvis olika, vilket gör dem onödigt svårlästa och oöverskådliga. (Exempelvis inleds vissa paragrafer med i vilket syfte en viss åtgärd får vidtas, medan andra inleds med själva åtgärden som får vidtas.) Särskilt som bestämmelserna kan komma att tillämpas av polismän i brådskande situationer är en pedagogisk utformning av dem motiverad. Det hade varit önskvärt med en mer allmän översyn av systematiken och formuleringarna i de olika paragraferna. Förutsättningarna för att få använda de olika tvångsmedlen och vem de kan riktas mot skulle i paragraferna exempelvis kunna systematiseras tydligare utifrån punkter eller liknande.

8.5.1 Utgångspunkter

Umeå universitet instämmer i utredarens konstaterande av att det saknas grundläggande ramar för regleringen av polisens brottsförebyggande verksamhet och underrättelseverksamhet (s. 76), och att rättssäkerhetskraven bör vara desamma för bestämmelser i polisens brottsförebyggande verksamhet som i förundersökningsverksamheten (s. 77). I utredningen ges däremot inga förslag på införande av särskilda rättssäkerhetsgarantier. Det är inte heller utrett och genomlyst i vad mån sådana krav på lagstiftningen följer av Europakonventionen. Exempelvis har Europadomstolen i vissa situationer ställt krav på att beslut om husrannsakan antingen ska fattas av domstol eller kunna prövas av domstol i efterhand.¹

9.4 En utökad möjlighet till husrannsakan i förebyggande syfte

Umeå universitet är positiv till införande av den särskilda bestämmelsen i 20 b polislagen, som tydliggör förutsättningarna för och ger lagstöd för en typ av åtgärder som det finns praktiskt behov av att kunna vidta. Idag kan det i den praktiska tillämpningen dessutom uppstå viss tveksamhet kring vad som gäller, exempelvis rörande vissa allmänna utrymmen i flerbostadshus där porten står öppen. Universitetet instämmer också i utredarens bedömning att bostäder bör undantas (s. 94–95).

Utredaren har utgått från att beslut om användning av de nya befogenheterna som huvudregel ska fattas av mer kvalificerade beslutsfattare inom polisorganisationen (högre befäl) (s. 103), med hänvisning till 8 § polisförordningen om delegering av beslutanderätt och arbetsuppgifter inom polisorganisationen. Umeå universitet konstaterar dock att några specifika krav på viss specifik utbildning, kompetens eller erfarenhet inte ställs upp, vilket inte heller följer av 8 § polisförordningen där det anges en "särskilt kvalificerad beslutsfattare som har den utbildning, kompetens och erfarenhet som krävs". Det innebär att det är en intern fråga för polisorganisationen att i praktiken avgöra vilka sådana krav som ska ställas. Detta aktualiserar återigen frågor om utbildning och kompetens inom polisorganisationen, hur uppgifter bör fördelas mellan polisanställda och vilka olika karriärvägar som bör finnas.²

9.8 Tvångsmedel mot barn

Förutom den mer redigeringsmässiga kommentaren till formuleringen av 36 § lagen om unga lagöverträdare (se vid rubrik 1.2 ovan) är Umeå universitet tveksam till att paragrafen getts en lämplig utformning. Rekvisitet "utnyttjas av annan i brottslig verksamhet" framstår som svår-tillämpat. Förslaget att ta bort "särskilda skäl" innebär också en risk för att hänsynstagande till behovs- och proportionalitetsprinciperna glöms bort eller förbises i den praktiska tillämpningen. Därtill menar Umeå universitet att det delvis är oklart mot vem tvångsmedlen egentligen ska kunna riktas (jfr utredningen s. 126–127). Rimligen bör den föreslagna formuleringen endast avse situationer då det föreligger misstanke om ett konkret brott och den unge är misstänkt för brottet. En bättre lösning vore att rekvisitet "utnyttjas av annan i brottslig verksamhet" uttryckligen nämns i lagtexten som ett särskilt skäl, jämte brottets allvarlighet och omfattningen av brottsligheten (som är två faktorer som omnämns i tidigare förarbeten till bestämmelsen).³

¹ Jfr t.ex. Hjerstedt, Mattias & Landström, Lena, Domstolsprövning vid tvångsmedelsanvändning. En analys av rättighetsskyddet vid frihetsberövande och reell husrannsakan, *Svensk Juristtidning 2020*, s. 665–691; Landström, Lena & Mäki, Kajsa Henning, Slumpmässiga arbetsplatsinspektioner. Fler "verktyg" i Polisens låda – utan rättslig kontroll, I *Festskrift till Örjan Edström*, Umeå: Juridiska institutionen Umeå universitet 2019, s. 275–292.

² Jfr t.ex. Ds 2013:64 Vem ska göra vad? Om fördelningen av arbetsuppgifter mellan polisens anställda,

³ Prop. 1983/84:187 s. 29.

Särskilt om rättssäkerhetsgarantier

Genom förslagen kommer de polisiära befogenheterna att utökas. Umeå universitet har i och för sig förståelse för att det uppstår sådana behov i takt med den samhällsutveckling som sker. Där-
emot aktualiseras än mer frågan om vilka rättssäkerhetsgarantier som bör ställas upp och vilken
extern kontroll som bör finnas av tillämpningen av bestämmelserna. Detta är viktigt av flera olika
skäl dels för att tillförsäkra att bestämmelserna inte används godtyckligt, för andra ändamål än vad
de är avsedda för eller utanför sitt tillämpningsområde, dels för att tillförsäkra att behovs- och
proportionalitetsprinciperna – som är styrande för all tvångsmedelsanvändning – iakttas. Dess-
utom är sådan kontroll av värde för att skapa praxis, som kan vara till ledning för polisiära
beslutsfattares rättstillämpning. Inte minst rörande de utökade befogenheterna att använda
tvångsmedel mot barn, finns behov av att det utvecklas praxis rörande de närmare förutsättning-
arna och olika gränsdragningsituationer. Värdet av praxisbildning har också betydelse som
vägledning för polisiära beslutsfattare, i den meningen att osäkerhet rörande om befogenheterna
är tillämpliga kan undanröjas och bidra till att befogenheterna verkligen används i sådana
situationer då det är befogat.

Mot bakgrund av det som anförts ovan aktualiserar förslagen därför (på nytt) frågan om inrättande
av en särskild *tillsynsmyndighet* av polisen eller att införa regler om möjlighet till *domstolspröv-
ning* i efterhand. Utredningen har övervägt lämpligheten för åklagare att fatta beslut om husrann-
sakan, men har bedömt att så inte är fallet. I övrigt finns inga överväganden om någon annan
ordning än den föreslagna. Den praxisbildning som nu sker görs i princip enbart genom den
extraordinära tillsyn som JO och JK utövar. Här kan jämföras med rättegångsbalkens reglering av
tvångsmedel, där praxis över tid har utvecklat begrepp och gränsdragningsituationer genom att
domstolarna i vart fall beslutar i vissa tvångsmedelsfrågor. På polislagens område blir praxisut-
vecklingen till största delen en helt intern fråga för polisen, där beslut i stor utsträckning fattas av
icke juristutbildade befattningshavare.

Vidare bör övervägas i vad mån särskilda regler om *förfarandet* vid användning av tvångsmedel
enligt polislagen bör införas. Här finns vissa otydligheter i lagstiftningen kring i vad mån
rättegångsbalkens olika regler bör tillämpas analogt.⁴ En lämplig ordning vore att i polislagen
införa en reglering av vilka av rättegångsbalkens förfaranderegler som tillämpas vid
tvångsmedelsanvändning med stöd av polislagen.⁵

Beslut i ärendet har fattats av professor Ruth Mannelqvist, den Samhällsvetenskapliga fakultetens
dekan.

För den Samhällsvetenskapliga fakulteten

Ruth Mannelqvist
Dekan

Åsa P Isaksson

⁴ Se jämförelsen mellan olika lagar i Hjerstedt, Mattias, *Regler om kroppsrannsakan: En rättslig undersökning av
bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning med betydelse för polisens brottsbekämpande arbete*, Umeå:
Polisutbildningen, Umeå universitet, 2018, s. 13–16, 18–21.

⁵ Jfr a.a. s. 20.